

С.П. Ткачук, канд. екон. наук
Уманський національний університет садівництва

**УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН
ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО
ПІДКОМПЛЕКСУ АПК**

Постановка проблеми. Сучасний стан економічних взаємовідносин підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК характеризується низьким рівнем їх ефективності та розбалансованістю інтересів учасників. Така ситуація зумовлена, перш за все, значним диспаритетом цін на молочну продукцію. Так, молокопереробні підприємства, займаючи монопольні позиції у відносинах з виробниками та намагаючись покращити своє фінансове становище, часто вдаються до встановлення необґрунтовано низьких цін на молочну сировину. Внаслідок цього виробники молока опинилися на межі виживання, що значно ускладнило економічні відносини різних сфер АПК.

Удосконалення взаємовідносин між партнерами молокопродуктового підкомплексу викликане необхідністю задоволення економічних інтересів усіх суб'єктів, які координують свою діяльність на основі розподілу праці й обміну споживчими вартостями. Унікальні властивості молока та продуктів його переробки зумовлюють необхідність безперервного забезпечення ними споживачів, що вимагає ефективного функціонування молокопродуктового підкомплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку молочного скотарства і виробництва молочної продукції, а також формування економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу присвячено чимало праць вчених-економістів: В.Г. Андрійчука, Б.В. Бойка, О.О. Дадак, М.М. Ільчука, С.В. Козловського, С.В. Лукаш, М.К. Пархомця, П.Т. Саблука, І.В. Свиноуса, Н.С. Скопенко, Н.А. Славіної, Н.Г. Фатюхи, С.В. Чугаєвської, О.М. Шинкаренко та інших. В їх працях розглядаються питання про формування та форми функціонування економічних відносин підприємств, роль державного регулювання у молочній галузі, методи розподілу прибутку між різними сферами молокопродуктового підкомплексу АПК й інше.

Мета дослідження: обґрунтування теоретико-методичних засад розвитку економічних взаємовідносин підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК.

Виклад основного матеріалу досліджень. Вивчаючи значення суті економічних відносин, що його дають вітчизняні вчені-економісти, можна зробити висновок, що економічні взаємовідносини — це сукупність фінансово-економічних, виробничо-технологічних й організаційно-управлінських зв'язків, спрямованих на забезпечення інтересів підприємств, технологічно пов'язаних між собою, розвиток яких регулюється спеціально створеними організаційними структурами, що мають на меті підвищення економічної ефективності роботи молокопродуктового підкомплексу в цілому.

Оскільки всі сфери агропромислового комплексу економічно, технологічно та організаційно взаємопов'язані між собою та мають динамічну систему, яка дозволяє формувати та моделювати міжгалузеві взаємозв'язки, то при порушенні роботи однієї зі сфер виникає ланцюгова реакція, яка впливає на ефективність функціонування інших сфер. Це, в свою чергу, призводить до послаблення економічних взаємовідносин між підприємствами молокопродуктового підкомплексу АПК, а іноді, і до повного їх розриву.

В результаті аналізу інтеграційних й організаційно-правових форм об'єднань підприємств виявлено, що найбільш прийнятною та оптимальною з економічної точки зору формою їх взаємовідносин є контрактація, при якій переробні підприємства виступають в ролі інтегратора. Основними принципами при такій формі взаємовідносин є добровільність, збереження виробничо-господарської, юридичної та фінансової самостійності усіх учасників за досить високого рівня інтеграції між ними. До основних недоліків контрактації можна зарахувати нееквівалентний обмін між учасниками договору та опортуністичну їх поведінку. Послабити негативну сторону таких взаємовідносин могла б держава шляхом встановлення мінімальних та максимальних рівнів цін на молоко та молочну продукцію, що гарантувало б товаровиробникам отримання прибутку, а споживачам — доступні молочні вироби.

Для оцінювання рівня ефективності економічних взаємовідносин підприємств, перш за все, необхідно сформулювати систему показників, яка б всебічно характеризувала всі сторони цих відносин в ланцюгу «виробництво – переробка – реалізація». Спираючись на численні думки експертів молочної галузі, висновки науковців та власні результати досліджень, було сформовано узагальнюючу систему показників для оцінювання рівня ефективності економічних взаємовідносин підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК (рис. 1).

ність реалізації та молочної продукції	льні, оптові та іни на молоко та у продукцію	ча собівартість овини та готової продукції	но-заготовівельні витрати на збут молочної продукції	державної молочної галузі	інвестування ств молочного омплексу	ь об'єднаних ьних пунктів	иту на молочну одукцію	н збуту продукції	кваліфікації спеціалістів та еджерів	истем логістики ння та збуту	додержання их зобов'язань
--	--	--	--	---------------------------	-------------------------------------	---------------------------	------------------------	-------------------	--------------------------------------	------------------------------	---------------------------

Рис.1. Узагальнююча система показників для оцінювання стану економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу

Виходячи з принципів системності та комплексності, для дослідження стану розвитку й функціонування економічних взаємовідносин підприємств запропоновано схему та алгоритм дослідження, що складається з трьох основних етапів.

I. Аналіз ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

II. Аналіз чинників формування економічних взаємовідносин підприємств.

III. Аналіз еквівалентності обміну в системі економічних відносин підприємств.

Запропонований алгоритм дасть можливість на основі мінімальної, але повної інформації комплексно оцінити рівень ефективності економічних взаємовідносин підприємств молокопродуктового підкомплексу, виявити слабкі місця та визначити першочерговість їх усунення.

Черкаська область одна з небагатьох, де незважаючи на кризовий стан економіки, продовжують зростати обсяги виробництва молока. Так, за

період 2000–2011 рр. даний показник по всіх категоріях господарств збільшився на 28 % за умови зростання поголів'я корів та їх продуктивності саме в особистих селянських господарствах, питома вага яких в обсягах виробництва молока у 2011 р. зросла до 85 % (табл. 1). Причому рівень товарності молочної сировини по всіх категоріях господарств за досліджуваний період складав близько 60 %. Такий стан свідчить про наявність проблем у взаємовідносинах між виробниками сировини та переробними підприємствами.

Аналіз рентабельності сільськогосподарських підприємств з виробництва молока та переробних підприємств показав значні розбіжності цього показника. Так, рівень рентабельності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах у 2011 р. склав 22,1 %, а на молокопереробних підприємствах – 51,6 %. Причому за період 2006–2011 рр. даний показник у сфері виробництва зріс у 2,5 раза, тоді як в переробній сфері – у 5 разів. Такі значні розбіжності вказують на неузгодженість інтересів учасників молокопродуктового підкомплексу АПК та на монополізм переробних підприємств, що виявляється, перш за все, у заниженні закупівельних цін на молоко, внаслідок чого для товаровиробників така співпраця стає не вигідною.

1. Обсяги виробництва молока, поголів'я корів та їх продуктивність по всіх категоріях господарств у Черкаській обл.

Показник	Рік					Темп приросту (до 2000 р.), %			
	2000	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
Обсяг виробництва молока, тис. тонн	654,9	840,1	841,9	836,1	838,5	28,3	28,6	27,7	28,0
в т. ч. частка с.-г. підприємств, %	31	15	17	17	15	-51,6	-45,2	-45,2	-51,6
господарств населення, %	69	85	83	83	85	23,2	20,3	20,3	23,2
Поголів'я корів у господарствах усіх категорій, тис. голів	275,9	192,6	183,6	179,1	174,1	-30,2	-33,5	-35,1	-36,9

в т. ч. частка с.-г. підприємств, %	41	19	19	20	17	-53,3	-52,4	-52,1	-58,7
господарств населення, %	59	81	81	80	83	37,0	36,4	36,2	40,7
Середній річний удій молока від однієї корови, кг	2326	4058	4389	4570	4683	74,5	88,7	96,5	101,3
в т. ч. у с.-г. підприємствах, кг	1664	3363	4085	4194	4287	102,1	145,5	152,0	157,6
господарствах населення, кг	2830	4211	4456	4654	4774	48,8	57,5	64,5	68,7

Ретельний аналіз чинників, що впливають на формування економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК, дав можливість виявити основні з них. Оскільки стан економічних взаємовідносин безпосередньо впливає на обсяги виробництва молока, то для оцінювання залежності величини випуску готової продукції від відібраних в дослідженні факторів використано виробничу функцію, яка набула такого вигляду:

$$\ln y = -2,195 + 0,291 \ln x_1 + 7,835 \ln x_2 + 0,372 \ln x_3, \quad (1)$$

де y – кількість виготовленої продукції в умовно-натуральному вимірі (умовних тонн); x_1 – кількість молока, що надійшла на переробку, тонн; x_2 – жирність молока, %; x_3 – умовна потужність, т/добу.

Результати аналізу запропонованого рівняння показали, що при підвищенні жирності молока на 1% можна отримати аналогічний обсяг продукції, скоротивши кількість переробленого молока на 386,5 тис. тонн. Тому, переробним підприємствам для досягнення взаємовигідних відносин з виробниками необхідно вживати відповідних заходів зі стимулювання підвищення якості молока.

При аналізі еквівалентності обміну в системі економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу Черкаської області було виявлено, що найбільш проблемною є сфера виробництва молока. Так, на виробників молока у 2011 р. припадало 16,3 % від загальної маси прибутку при питомій вазі витрат 45,2 %. Тоді як частка прибутку переробної та торговельної сфер складала відповідно 32,1 % і 51,6 % при питомій вазі витрат 35,5 % та 19,3 %. Отже, відбувся перелив прибутку від виробничої сфери у сферу торгівлі, що негативно позначилося на фінансовому становищі сільськогосподарських підприємств.

Аналіз співвідношення індексів закупівельних, оптових та роздрібних цін на молоко та молочну продукцію показав, що за період 2007–2011 рр. в даній сфері мали місце значні невідповідності (табл. 2). Це свідчить про погіршення позицій сільськогосподарських підприємств у відносинах зі сферою переробки, проте покращення позицій останніх з торговельними організаціями.

2. Індеси цін виробників і роздрібних цін на молоко і молокопродукти, %

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2007 – 2011 рр.
Індекс цін реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами	151,7	104,9	104,7	157,3	101,3	193,7
Індекс цін виробників молокопродуктів	145,0	125,1	154,8	117,0	117,7	105,9
Індекс споживчих цін	148,8	105,9	121,6	105,8	103,3	159,6

Одним із напрямів удосконалення економічних взаємовідносин між підприємствами є належний розрахунок закупівельних, оптових та роздрібних цін на молоко та молочну продукцію. Розрахунки показують, що оптимальна закупівельна ціна на молоко для сільськогосподарських підприємств, з урахуванням ціни землі, повинна складати 4,5 грн за 1 кг, оптова ціна на молочні продукти в перерахунку на молоко для переробних підприємств – 6,5 грн за 1 кг, а роздрібна ціна – 7,6 грн за 1 кг. Такі рівні цін у 2011 р. могли б забезпечити ефективність економічних взаємовідносин для учасників молокопродуктового підкомплексу АПК Черкаської області. Знаючи закупівельні, оптові та роздрібні ціни, можна в подальшому більш рівномірно розподіляти прибуток на всіх стадіях виробничого процесу у ланцюгу «виробництво – переробка – реалізація».

Висновки. Для молокопереробних підприємств важливою умовою ефективної діяльності є налагодження економічних відносин з торговельними організаціями та вибір оптимального каналу збуту продукції. На основі реалізації багатокритеріального підходу щодо вибору каналу реалізації продукції за системою взаємоузгоджених критеріїв виявлено, що найбільший вагомими показниками при формуванні економічних відносин молокопереробних підприємств з організаціями

торгівлі є роздрібна ціна реалізації продукції, платоспроможність торговельної організації та обсяги партії замовлень. Застосування даного підходу дає можливість молокопереробним підприємствам на основі поєднання великої кількості показників обрати найбільш вигідні канали збуту продукції та підтримувати з ними взаємовигідні економічні відносини.

Бібліографічний список: 1. Аксьонова О.В. Контрактація інтеграційної структури та його особливості в АПК / О.В.Аксьонова // Економічний аналіз. – 2011. – Випуск 8. Частина 2. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Sum/Ecan/2011_8_2/pdf/aksyonova. Pdf 2. Бойко В.І. До проблеми визначення механізму державної політики виробників аграрної продукції / В.І. Бойко, О.А. Козак // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 37-39. 3 Данилів Б.В. Економічний механізм і міжгалузеві економічні відносини в агроформуваннях / Б.В. Данилів // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 49-56. 4. Козловський С.В. Вибір оптимального каналу реалізації молочної продукції на основі багатокритеріального підходу // Н.М. Тарасюк, С.В. Козловський // Економіка АПК. – 2012. – № 2. – С. 46–50.

Ткачук С.П. Усовершенствование экономических взаимоотношений предприятий молокопродуктового подкомплекса АПК. Проведен анализ эффективности экономических взаимоотношений предприятий молокопродуктового подкомплекса Черкасской области. Проанализированы основные показатели формирования экономических отношений и выявлены наиболее влиятельные, которые были включены в построенную производственную функцию.

Tkachuk S. Improving of economic relations between the dairy production factories in agriculture. Economic effectiveness of dairy production in Cherkasy region is estimated. The parameters of economic relations formation and of exchange equivalence in dairy production of agriculture are analyzed.